

Kína a Közel-Keleten

N. Rózsa Erzsébet

Kína közel-keleti jelenlétével kapcsolatban általános nézet, hogy a háttérben gazdasági okok, elsősorban az energiahordozók kérdése áll, miközben Kína igyekszik kimaradni a térség konfliktusaiból. A 2013-ban indított kínai *Egy Övezet, Egy Út* kezdeményezés, melynek elsődleges célja a globális infrastruktúra fejlesztése, ezt a véleményt látszik igazolni. Ez az elképzelés azonban figyelmen kívül hagyja Kína jelenlétének tágabb – mind történeti, mind jelenlegi – összefüggéseit.

Kína új aktivizmusa a Közel-Keleten a kínai külpolitikai gondolkodás fejlődését tükrözi, mely párhuzamosan futott az ország gazdasági szuperhatalommá válásával. A kiindulópont az volt, hogy Kína eredetileg ideológiai megfontolások, közös gyarmatosítás-ellenes és anti-imperialista narratívák alapján választotta meg partnereit a térségben. Azonban Kínának az átalakulása gazdasági szuperhatalommá elkerülhetetlenül magával hozta a kínai prioritások és befolyás változását a Közel-Keleten (is). A kínai gazdasági megjelenést és behatolást a térségbe egyrészt Kínának a térség államaival kötött együttműködési megállapodásai, másrészt a szubregionális együttműködési fórumok, mint pl. a Kína-Arab Államok Együttműködési Fóruma (China-Arab State Cooperation Forum), tükrözik.

Bár Kína erősödő jelenlétét a Közel-Keleten energiaéhsége – a gazdasági növekedés kielégítésére irányuló energiahordozók beszerzésének növekvő igénye – magyarázhatja, mindennek elkerülhetetlenül van egy politikai velejárója is: nemcsak azért, mert Kína az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagja, és mint ilyen, a 'felelős' szuperhatalom képét kívánja mutatni, hanem azért is, mert gazdasági érdekeit és befektetéseit a térségben meg kell védenie.

Kína növekvő befolyását a Közel-Keleten általában pozitívan fogadják, azonban az egyes országoknak nagyon különböző véleménye és éltérő érdekei vannak/lehetnek abban, ahogyan a Kínai Népköztársasághoz viszonyulnak. A jelen tanulmány ezeket kívánja elemezni egy olyan időszakban, amikor az Egyesült Államok és Kína rivalizálása egyre nagyobb méreteket ölt.

Kína közel-keleti jelenléte

A Kínai Népköztársaság (KNK) viszonylag új szereplő a Közel-Keleten, annak ellenére, hogy a történelem folyamán a különböző kínai dinasztiák rendszeres kapcsolatokat áptak a térség királyságaival, birodalmaival. Perzsiát/Iránt és az Oszmán-Török Birodalmat évszázadokon keresztül a szárazföldi Selyemút kapcsolta össze Kínával. A kínai-arab kapcsolatok, csakúgy mint Kína és Izrael kapcsolataiban új fejlemények.¹ Ennek következtében Kína nem egy,

¹ A Kínai Népköztársaság külügyminisztériuma, *China's Arab Policy Paper*, 2016, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1331683.shtml

geopolitikailag összetartozó és behatárolható térségnek látja a Közel-Keletet,² nem is kezeli egységes régióként, hanem ehelyett a KNK kétoldalú kapcsolatok rendszerét építette ki a térség országaival.³

A KNK növekvő jelenléte a Közel-Keleten a Peking kül- és biztonságpolitikai gondolkodásában, doktrínájában bekövetkezett változás közvetlen következményének tudhatók be. Mao Ce-Tung katonai stratégiája („ahol az ellenség előrenyomul, mi visszavonulunk. Ahol az ellenség visszavonul, mi nyomulunk előre.”) ma is érvényes lehet,⁴ de a következő vezetők irányítása alatt a kínai kül- és biztonságpolitika fokozatos változáson ment keresztül. A jelenlegi kínai vezető, Hszi Csin-Ping hivatalba lépése markáns elmozdulást jelentett Teng Hsziao-Ping „konfliktuskerülő és rejtőzködő” politikájához képest,⁵ amikor egy olyan új korszak vette kezdetét, melyben „Kína jobban a középpont felé húzódik és jelentősebben hozzájárul az emberiség fejlődéséhez.”⁶ Az *Egy Övezet, Egy Út* kezdeményezés elindítása 2013-ban, a Kínai Katonai Stratégia kiadása 2015-ben,⁷ mely „az aktív védelem stratégiai alapelveit” hirdette meg, és Hszi beszéde a Kínai Kommunista Párt 19. kongresszusán egy a korábinál sokkal aktívabb külpolitikát vetítettek előre, amely kész a kínai érdekek – különösen az elemi érdekek – védelmére⁸ akár az országtól távol is.

Ez az átalakulás tükröződik a KNK közel-keleti államokkal kialakított és ápolott kapcsolatainak a fejlődésében is: Kína nemcsak hogy úgy tudta növelni jelenlétét, hogy közben sikeresen távol tartotta magát az állásfoglalástól a térség konfliktusaiban, hanem közben sikerült kapcsolatot kiépítenie a térség legtöbb országával (Bahrein, az Egyesült Arab Emírségek, Egyiptom, Irak, Irán, Izrael, Jemen, Jordánia, Katar, Kuvait, Libanon, Omán, a palesztín területek, Szaúd-Arábia, Szíria, Törökország) és megnyerni őket, hogy csatlakozzanak az *Egy Övezet, Egy Út* kezdeményezéshez.

² A kínai fogalmak “Tágabb Közel-Kelet” (Nyugat-Ázsia és Észak-Afrika) és a “Szűkebb Közel-Kelet” a nyugati/európai terminológia fordításai.

³ Ellenpéldaként említhető Kína 17+1 együttműködése Közép-Európával. Mivel itt az egyes partneráramok között nincs konfliktus, Kína számára is egyszerűbb ezeket az országokat egy csoportként kezelni.

⁴ Yun Sun, “March West: China’s Response to the U.S. Rebalancing,” January 31, 2013, Brookings, https://www.brookings.edu/blog/up-front/2013/01/31/march-west-chinas-response-to-the-u-s-rebalancing/?fbclid=IwAR2CYSW3rfGDaeighINwI7nZCEqEo37xogA1zCVy1eox5wQVbhdwT4Z_97s

⁵ “nyugodtan megfigyelni, biztosítani a pozíciókat, nyugodtan megbirkózni az ügyekkel, elrejtteni a képességeinket és kivárni az időnket, húzzuk meg magunkat; és sose követeljünk vezető szerepet.” idézi Teng Hsziao-pinget a Védelmi Minisztérium Irodája, *Military Power of the People’s Republic of China: A Report to Congress Pursuant to the National Defense Authorization Act Fiscal Year 2000*, Washington, 2008, <https://fas.org/nuke/guide/china/dod-2008.pdf>

⁶ Id. Hszi Csin-ping beszédét a Kínai Kommunista Párt 19. nemzeti kongresszusán 2017. október 18-án, http://www.xinhuanet.com/english/download/Xi_Jinping's_report_at_19th_CPC_National_Congress.pdf

⁷ The State Council Information Office of the People’s Republic of China, *China’s Military Strategy*, 2015 http://english.gov.cn/archive/white_paper/2015/05/27/content_281475115610833.htm

⁸ Bár az ‘elemi érdek’ kifejezés nem új a kínai politikai narratívákban, jelentéstartalma Hszi időszakában jelentősen kibővült. Ld. Jinghao Zhou, “China’s Core Interests and Dilemma in Foreign Policy Practice”, *Pacific Focus*, vol. 34, no. 1 (Ápril 2019), pp. 31–54.

Kína partnerválasztása a Közel-Keleten

Kínának sok közel-keleti partnere van, , akikkel különböző tartalmú kapcsolatokat ápol, melyek különböző időszakokban alakultak ki. Peking partnerválasztását a különböző szakaszokban különböző megfontolások ihlették. Az első szakasz meghatározói ideológiai és politikai (nem pedig geostratégiai) jellegűek voltak. A KNK el-nem-kötelezett státusza, a bandungi konferencián betöltött szerepe, a kínai kommunista internacionalizmus ideológiája és az imperializmus elutasítása jellemezték azt a környezetet, melyben Kína az 1950-60-as években partnereit válogatta a nemzetközi fórumokon, ahol azok az országok, melyek Tajvannal diplomáciai kapcsolatban álltak, nem tudtak vagy nem akartak a KNK-val kapcsolatba lépni.

A Kínai Népköztársaság kikiáltása (1949) után a külkapcsolatok új megközelítését a Csu En-laj miniszterelnök nevéhez fűződő „a békés egymás mellett élés öt alapelve” határozta meg mind a mai napig, és ez volt a kerete Kína közel-keleti kapcsolatainak is. Az első arab ország, mely elismerte a KNK-t, Egyiptom volt 1956-ban, de még ugyanebben az évben Algéria, Észak-Jemen, Irak, Marokkó, Szíria és Szudán is követték. (Ezek az országok - Jordániával, Kuvaittal, Libanonnal, Líbiával és Tunéziával az 1960-as években csatlakoztak az el-nem-kötelezett országok mozgalmához. A be nem avatkozás alapelve, különösen az arab-izraeli háborúk és a gyarmatosítók elleni felszabadítási háborúk idején különleges visszhangra talált az arab országoknál, és közös ideológiai platformot teremtett Kínával.

Teng Hsziao-ping reformjaival és nyitási politikájával az 1980-as évek elején a gazdasági célkitűzések lettek a partnerek kiválasztásának fő szempontjai. Különösen így volt ez a Közel-Kelet vonatkozásában, mely a gazdasági fejlődéshez szükséges energiahordozók beszerzési forrása volt/lehetett. Ez a térségnek, de különösen a Perzsa-öböl országainak fontosságát jelentősen megnövelte Kína szemében, mivel a kínai kül- és biztonságpolitika napirendjének fő prioritása az energiahordozók stabil, biztonságos és folyamatos ellátása lett.⁹ Bár továbbra is Szaúd-Arábia és Irán maradnak Kína számára a legfontosabb energiahordozó-források – az utóbbi esetében a nemzetközi és/vagy az amerikai szankciók függvényében -,¹⁰ a kínai import diverzifikálásban távolabbi régiók, így pl. Afrika is megjelent.¹¹

Kína közel-keleti kapcsolatrendszerét a stratégiai partnerség – átfogó stratégiai partnerség – potenciális partnerség¹² három nagy kategóriájával írhatjuk le, melyek azután több alkategóriára

⁹ Hany Besada and Justine Salam, “China’s Energy Strategy in the MENA Region”, *China Quarterly of International Strategic Studies*, vol. 3, no. 4, 2017, <https://www.worldscientific.com/doi/pdf/10.1142/S2377740017500269>

¹⁰ 2019-ben, Kína legfontosabb olajimport-forrásai közül hat a Közel-Keleten volt. Egyedül Szaúd-Arábia a teljes kínai olajimport 16,8%-át adta. “Top 15 Crude Oil Suppliers to China”, *World’s Top Exports*, April 26, 2020, <http://www.worldstopexports.com/top-15-crude-oil-suppliers-to-china/>

¹¹ “How is China’s energy footprint changing?”, *China Power*, <https://chinapower.csis.org/energy-footprint/>

¹² Kínának 5 ‘átfogó stratégiai partnersége’ van a térségben (Algéria, Egyiptom, Irán, Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírségek), míg ‘stratégiai partnersége’ másik nyolc országgal. Shengsong Yue, “Towards a Global Partnership Network: Implications, Evolution and Prospects of China’s Partnership Diplomacy”, *The Copenhagen*

oszthatók tovább, melyek az adott partnerségi viszony speciális jellemzőit jelenítik meg. Mindegyikre jellemző azonban, hogy ezek a partnerségek nem jelentenek szövetséget.

Kína tartózkodása a szövetségekötéstől, ami a kínai külpolitikai doktrína és stratégia különös eleme, csak részben tudható be annak a hidegháború végét követő változásnak, amely a katonai biztonság és hadviselés értelmezésében bekövetkezett. A két nagy katonai szövetséggel kapcsolatban szerzett negatív tapasztalatok jelentősen közrejátszottak: a kínai-szovjet szövetség kudarcba fulladt, míg az USA-vezette NATO – kínai szempontból – a szövetségen kívül maradónak bizonytalanságban tartja.¹³

A kínai partnerségek tehát miközben szövetséget nem ajánlanak, számtalan szintjükkel és formájukkal igen nagy rugalmasságot és tág teret biztosítanak Kína számára miközben az „öt alapelv” alapján lehetővé teszik, hogy Kína a potenciálisan problémás ügyeket figyelmen kívül hagyja.

A Közel-Kelet az Egyesült Államok és Kína között

Ahogy a kínai jelenlét fokozódik a térségben, a Közel-Kelet egyre inkább az Egyesült Államok és Kína közötti versengés színterévé válik, miközben mind a jelenlét, mind a versengési szándék mindkét fél részéről igen széles spektrumban mozog. Bár az USA csökkentette jelenlétét a Közel-Keleten, amit az „Ázsia felé fordulás” és a „háttérből vezetés” stratégiája is jelez, teljesen mégsem hagyhatja hátra a Közel-Keletet: egyrészt fenn kell tartania stratégiai befolyását az energiahordozók áramlása felett, másrészt nem hagyhatja teljesen magára helyi szövetségeseit, akik nem érzik magukat biztonságban az egyre törekenyebb és bizonytalanabb regionális rendben. Az elmúlt évtizedben Kína, részben attól a szükségétől hajtva, hogy biztosítsa az energiahordozó-ellátást növekvő gazdasága számára,¹⁴ részben azért, hogy a Szovjetunió/Oroszország által hagyott vákuumot betöltse,¹⁵ megindult nyugat felé. Bár kész kapcsolatokat kiépíteni azokkal a szereplőkkel, akiktől az európaiak és az amerikaiak saját normáik és/vagy a szankciók miatt távolságot tartanak,¹⁶ vonakodik politikai vagy katonai szerepet vállalni a térségben. Kína konfliktus-kerülése és be nem avatkozási politikája megfelel a

Journal of Asian Studies, vol. 36, no.2, 2019, pp. 5–27, <https://doi.org/10.22439/cjas.v36i2.5647>.

¹³ Minxin Pei, “How China and America See Each Other,” *Foreign Affairs*, April 13, 2014, <https://www.foreignaffairs.com/reviews/review-essay/how-china-and-america-see-each-other>

¹⁴ Wang Jisi, “‘Marching westwards’: The Rebalancing of China’s Geo-Strategy”, Center for International and Strategic Studies, ISS Report no.73, October 7, 2012.

¹⁵ “egy a *Renmin Ribao* -nak adott interjújában nyilatkozta ... Bassár al-Aszad , hogy ‘Kína ma már szuperhatalom és a Szovjetunió hiányában nagyon fontos. Kína szerepe világszerte megnőtt és sokkal fontosabb let a kisebb országok számára, mint pl. Szíria””, Syrian Arab News Agency (SANA), 21 June 2004. idézi Jin Liangxiang: ‘Energy First. China and the Middle East’, *Middle East Quarterly*, Spring 2005, www.meforum.org/694/energy-first

¹⁶ Az “Enriching the Middle East’s Economic Future” (9-11 March 2009, Doha) című konferencia egyik résztvevője mondta: “Közöttünk nincs civilizációk összecsapása.”

hagyományos kínai külpolitikai alapelveinek, amelyek szerint a konfliktusokat békésen kell rendezni. Ennek megfelelően Kína megpróbál jó kapcsolatokat fenntartani minden, konfliktusban álló partnerével,¹⁷ bár ez egyre nehezebbé válik (tekintve pl. az Irán és Szaúd-Arábia, vagy az Irán és Izrael közötti ellenségeskedést).

A kínai vezetés számára a közel-keleti események nem bírnak elsődleges stratégiai fontossággal, bár a növekvő kínai jelenlét és gazdasági érdekek ebben hozhatnak változást, ahogy nem gondolják, hogy azok a világbékére és rendre fenyegetést jelentenének. A kínai vezetők úgy látják, hogy a biztonság szervesen összekapcsolódik a kormányzással és fejlődéssel, ami Kínát mintegy „alternatívaként állítja be az Egyesült Államok keményhatalmi jelenlétével szemben”.¹⁸ Következésképp a kínai remények szerint a növekvő kínai befolyás a térségben fokozatosan helyettesíti majd az amerikai befolyást. Egyelőre azonban úgy tűnik, Peking megelőlegszik a stabilitás nyújtotta gazdasági előnyökkel és az Egyesült Államokra hagyja a vezető szerepet a béke és a stabilitás fenntartásában, legalábbis addig, amíg gazdasági érdekei nem sérülnek.¹⁹ Kína esetenként az ENSZ Biztonsági Tanácsában betöltött állandó tagságát is felhasznál(hat)ja az amerikai „hegemonisztikus” törekvésekkel szemben (pl. az ENSZ akciójának blokkolása Szudánban, vétók Szíria ügyében, stb.)

Az euroázsiai szárazföldi és az Indiai-óceánt is átszelő tengeri nyomvonal mentén meghirdetett *Egy Övezet, Egy Út* kezdeményezés szerves részét képezik azok az infrastrukturális beruházások, melyek a Kelet-kínai tengertől a Földközi-tengerig kapcsolják össze a piacokat (pl. a Közép-Ázsia-Kína gázvezeték, a Pap-Angren vasútvonal, Gwadar, Khalifa és Doraleh kikötői, a Szuzei-csatorna Gazdasági Övezet, stb.). Ezt a nagyszabású tervet nemcsak úgy kell értelmezni, mint Kína törekvését az Egyesült Államok ellensúlyozására, hanem úgy is mint Kína és más ázsiai országok közös aspirációját, hogy az amerikai befolyást Ázsiában korlátozza. Az a tény, hogy mindez egy politikamentes projektben jelenik meg még nehezebbé tesz az Egyesült Államok számára, hogy az *Egy Övezet, Egy Út* kezdeményezést támadja. Ettől függetlenül a kezdeményezés egyre szélesedő földrajzi és tartalmi spektruma, különösen a Közel-Keleten és az Egyesült Államok szövetségesei (az Öböl arab államai és Izrael) között is, egyre nagyobb aggodalmat kelt Washingtonban. De míg a kínai partnerségek és a kezdeményezéshez fűződő projektek látszólag akadálytalanul fejlődhetnek, a keményvonalas politika, melyet a Trump adminisztráció Iránnal szemben bevezetett, megmutatta mind Irán, mind a regionális államok korlátait, amikor az Egyesült Államokat hívnák ki.

Hogyan látja a Közel-Kelet Kínát?

¹⁷ Kína változatlanul igen visszafogott magatartást tanúsít Szíriában, Jemenben és Líbiában, bár 2002-ben létrehozták a kínai Közel-Kelet és Észak-Afrika képviselő hivatalát. Kína az egyetlen globális hatalom, mely nem vet részt az Iszlám Állam elleni harcban.

¹⁸ Jonathan Fulton, “China Is Becoming a Major Player in the Middle East,” *BrinkNews*, September 19, 2019, <https://www.brinknews.com/china-is-becoming-a-major-player-in-the-middle-east/>

¹⁹ Borzou Daragahi, “China Goes Beyond Oil in Forging Ties To Persian Gulf”, *New York Times*, January 13, 2005, <http://www.nytimes.com/2005/01/13/business/worldbusiness/13oil.html>

Kína növekvő jelentléte a Köze-Keleten egy olyan időszakban történik, amikor az Egyesült Államok gazdasági és politikai befolyása a térségben gyengülni látszik. A Barack Obama által bejelentett „Ázsia felé fordulás” és Trump elnök „válogatós” kapcsolattartása a térségben következtében egyre nő a bizonytalanság az Egyesült Államok biztonsági kötelezettség-vállalásával kapcsolatban. Mivel Kínának nincs a térségben gyarmatosító múltja és nem köti politikai feltételhez az együttműködést, a térség országai számára Kína nem tűnik fenyegetésnek.²⁰

Amint Kína kapcsolatépítésének alapja az 1950-1960-as években a kínai elemi politikai és ideológiai alapelvek alapján történt, úgy a térség országainak Kínáról alkotott képében is ez tükröződött vissza. Az el-nem-kötelezett és/vagy szocialista országok a közös ideológia alapján szívesen építettek kapcsolatokat Kínával. Bár később, mint láttuk, a gazdasági érdekek és az energia-hordozókhoz való hozzáférés ezeket a megfontolásokat háttérbe szorította.

Ahogy Kína nem látja egy térségnek a Közel-Keletet, a térség államai sem alakítottak ki közös politikát Kína irányába. A kínai *Arab Policy Paper* (2016), melyet úgy tartanak számon, mint az a dokumentum, mely megfogalmazza Kína vízióját közel-keleti kapcsolataival kapcsolatban, valójában kizárólag az arab országokkal foglalkozik, de ezt is úgy, hogy egyiket sem nevesíti.²¹ Csak következtetni lehet arra, hogy Peking az Arab Liga tagállamára utal, ahogy pl. a 2004-ben az Arab Liga kezdeményezésére alapított Kína-Arab államok Együttműködési Fóruma esetében is.²² Bár az és más szervezetek is rendszeresen működnek,²³ a közös arab tevékenység Kína irányába ritka, olyannyira, hogy kijelenthetjük, arab részről máig nem alakult ki közös álláspont Kínával kapcsolatban. Az együttműködés az egyes arab országokkal történik, pl. hogy az adott ország részt vállaljon-e az *Egy Övezet, Egy Út* kezdeményezés projektjeiben, vagy hogy visszautasítsa-e az adott ország Kína elítélését azért, ahogy a muszlim kisebbségével, az ujjurokkal bánik.²⁴

²⁰ Interjúk Egyiptomban és Iránban, valamint Európában tartott konferenciákon 2010-2020 között.

²¹ Shannon Tiezzi, “Revealed: China’s Blueprint for Building Middle East Relations”, *The Diplomat*, January 14, 2016, <https://thediplomat.com/2016/01/revealed-chinas-blueprint-for-building-middle-east-relations/>. It should be mentioned, however, that the 1+2+3 cooperation formula outlined in the Arab Policy Paper has been increasingly followed in the GCC states’ agreements with China. See Jonathan Fulton, “China’s Changing Role in the Middle East”, The Atlantic Council, 2019, https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2019/06/Chinas_Changing_Role_in_the_Middle_East.pdf

²² Ld. “The China Arab State Cooperation Forum” (factsheet), <http://www.bricspolicycenter.org/en/forum-de-cooperacao-china-paises-arabes/>

²³ A részleteket ld. Katerina Sidlo et al., “The Role of China in the Middle East and North Africa: Beyond Economic Interests?”, EuroMeSCo Joint Policy Study, 2020, www.euromesco.net

²⁴ 2019 augusztusában arab államok egy csoportja támogatta Kína akcióját az ujjur kisebbséggel szemben, amit Európa élesen elítélt. Az a tény, hogy Katar, semlegességre hivatkozva később visszavonta ezt a támogatást és közvetítőként ajánlkozott, arra utal, hogy még közös GCC politikáról sem lehet beszélni. Haisam Hassanein, “Arab States Give China a Pass on Uyghur Crackdown”, *Policywatch* 3169, The Washington Institute, August 26, 2019, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/arab-states-give-china-a-pass-on-uyghur-crackdown>

Az Iráni Iszlám Köztársaság és a KNK több politikai és ideológiai hasonlóságot mutat, beleértve anti-imperialista álláspontjukat és azt a véleményüket, hogy az USA hegemonia-törekvéseinek célja, hogy alárendelt állapotban tartsa őket.²⁵ Az iráni közeledés Kínához mégis inkább azon a pragmatikus gondolaton alapszik, hogy a kínai támogatás mind a nemzetközi fórumokon, mind a kétoldalú kapcsolatokban kiutat jelenthet az elszigetelődésből. Cserében Irán fel tudja ajánlani geostratégiai pozícióját, mely két olajban gazdag régiót köt össze, a Kaszpi-tengert és a Perzsa-Öblöt, ami nemcsak vonzóvá, de egyenesen megkerülhetetlenné teszi az *Egy Övezet, Egy Út* projektek számára.

Teherán „keleti nyitás” politikájának alapja (2005),²⁶ következésképpen, egyrészt az, hogy a nyugati országok és az Egyesült Államok elutasítják Iránt, másrészt az a meggyőződés, hogy az ázsiai nagyhatalmakkal, különösen Kínával való stratégiai partnerség Irán érdekeit szolgálja és megvédheti Iránt a nemzetközi porondon. Kína támogatta Irán erőfeszítéseit a Sanghaji Együttműködési Szervezethez csatlakozásra,²⁷ és bár támogatta az ENSZ BT Irán elleni nukleáris szankcióit, a koronavírus-járvány alatt az Irán elleni (amerikai) szankciók feloldására szólított fel.²⁸

Törökország Kínához való kapcsolata meglehetősen összetett: részben Törökország önképe mint Ázsia egyik vezető hatalma határozza meg, mely nyugat-ázsiai földrajzi helyzetén alapszik, ellensúlyozva Oroszországot északon, Kínát (és Japánt) keleten, Indiát délen.²⁹ Erdoğan elnöksége alatt Törökország egyre inkább magáévá tette azt az ázsiai álláspontot, mely az Egyesült Államok befolyásának korlátozására irányul Ázsiában.³⁰ Ugyanakkor Törökországot földrajzi helyzete és NATO tagsága határozottan az Egyesült Államokhoz és az Európai Unióhoz köti.³¹ Törökország „stratégiai mélység” doktrínája szerint befolyása „az Adriától a kínai Nagyfalig terjed”: azonban Ázsiában, különösen Közép-Ázsiában Törökországnak kompromisszumra kellett jutnia más ázsiai hatalmakkal, elsősorban Kínával a Szovjetunió felbomlását követően.³² Miközben Törökország tudatában van saját fontosságának Kína számára az Egy Övezet, Egy Út kezdeményezés okán, a kínai-török kereskedelmi egyenlőtlenség, a

²⁵ Ld. még Erzsébet N. Rózsa, “Iran and China: a strategic partnership or a marriage of convenience?”, in Michel Makinsky (ed.), *L'Iran et les grandes acteurs régionaux et globaux: Perceptions et postures stratégiques réciproques* (Paris: L'Harmattan, 2012), pp. 215-45.

²⁶ Nasser Saghafi-Ameri and Afsane Ahadi, “Irān ve siyāsāt-e negāh be-sharq” [Iran and the Look to the East Policy], Strategic Studies Research Institute Foreign Policy Studies Group, Tehran, 2008,

²⁷ 2005 júliusában Irán megfigyelő státuszt kapott; azonban Teherán minden erőfeszítése ellenére máig nem let teljes tagja a szervezetnek.

²⁸ Ld. “Iran and China: a strategic partnership or a marriage of convenience?”, Op. Cit., pp. 215-245.

²⁹ Ebben az értelemben a török percepció nagyon hasonlít az iráni elképzelésre, mely szerint Oroszország, Kína, India és Irán Ázsia vezető hatalmai.

³⁰ Eszterhai Viktor és Simigh Fruzsina, “Kína és Törökország – stratégiai partnerség és geopolitikai realitások” in Baranyi Tamás Péter és Szálkai Kinga (eds.), *Újhold. A török külpolitika útkeresése a 21. század elején*. Budapest: Antall József Tudásközpont, 2016, p. 240.

³¹ Ahmet Davutoğlu, *Stratégiai mélység. Törökország nemzetközi helyzete*. Budapest: Antall József Tudásközpont, 2016, pp. 434-36.

³² Ibid, pp. 173-205.

versengés Kínával Közép-Ázsiában, Kína ujjurokkal szemben tanúsított magatartása,³³ a kínai-török versengés mint fejlesztési segély-donorok, továbbá Ankara szíriai szerepvállalása mind okot és alkalmat teremthet a két ország közötti súrlódásokra.³⁴

Izrael Kína-képe meglehetősen bizonytalan, hiszen Kína a palesztin ügy támogatója, Izrael pedig az Egyesült Államok legfontosabb szövetségese a térségben, ami évtizedeken keresztül kizárta a közvetlen kapcsolatot a két ország között. Teng Hsziao-Ping nyitási politikája, az egyiptomi-izraeli béke, valamint a tény, hogy a palesztinok elismerték Izraelt, azonban megnyitotta az utat egy kiegyensúlyozottabb kínai politika előtt Izrael irányába. Izrael számára, mely saját térségében nagyon korlátozott kereskedelmi kapcsolatokkal rendelkezik,³⁵ a kínai piac nagyon vonzó, míg Kína szívesen vásárol Izraeltól high-tech és katonai berendezéseket és technológiákat – ezzel aggodalomra késztetve nemcsak az Egyesült Államokat, hanem az izraeli adminisztráció egyes köreit is, akik a kínai kapcsolatoktól az amerikai-izraeli kapcsolatokat féltik.³⁶ Izrael másik vonzereje Kína számára stratégiai elhelyezkedése a Földközi-tenger keleti medencéjében, azaz az *Egy Övezet, Egy Út* mentén – bár ez is komoly gondot okoz az Egyesült Államok számára: a haifai kikötőt, melyet az Amerikai Haditengerészet Hatodik Flottája is használ, egy olyan izraeli cég fejleszti, mely mögött kínai befektetők (is) állnak.³⁷

A közel-keleti közvéleményt Kínával kapcsolatban leginkább a közvéleménykutatásokból ismerhetjük meg,³⁸ melyeket többnyire külföldről végeznek, vagy a térségben végzett utazások során szerezhethetünk róla benyomásokat. Ezek azonban nagyon különböző véleményeket mutat(hat)nak a térség egyes országai között. Összességében mégis azt mondhatjuk, hogy a térségben a közvélemény elfogadta Kínát mint globális hatalmat és gazdasági tényezőt, mely egyre nagyobb szerepet vállal a térségben. Míg gazdasági befolyására és befektetéseire általában pozitívan tekintenek a térségben, Törökország kivételével, a katonai képességéhez fűződő aggodalmak határozottan növekedtek az elmúlt években. Mégis, a növekvő Kína-kapcsolat mind az elit, mind a közvélemény számára prioritássá vált – bizonyos vitatott ügyek, mint pl. Kína

³³ Mintegy tízmillió ujjur él Kína északnyugati Hszin-Csiang tartományában, akik etnikailag a török népekhez tartoznak, és többségükben muszlimok. Kína az ujjur függetlenségi törekvéseket biztonsági fenyegetésként értékeli és a terrorizmussal azonosítja. Az ujjurok „integrálására” és „képzésére” irányuló kínai programok, melyeket büntetőtáborokban hajtanak végre, óriási nemzetközi felháborodást váltottak ki.

³⁴ Eszterhai és Simigh, Op. Cit., pp. 238-49.

³⁵ Bernd W. Kubbig et al., “Exploring Economic Cooperation in the Middle East: A Catalyst for the Helsinki Conference?”, APOME Policy Brief no. 26/27, November 2013, http://academicpeaceorchestra.com/?p=policybriefs#pb_26

³⁶ “Why are Chinese investments in Israeli hi-tech making Washington nervous?”, *The Jerusalem Post*, November 8, 2018, <https://www.jpost.com/opinion/chinas-investments-in-israel-are-a-double-edged-sword-571409>

³⁷ Altay Atli, “China, Israel, and the Geopolitics of Seaports”, *The Diplomat*, July 16, 2019, <https://thediplomat.com/2019/07/china-israel-and-the-geopolitics-of-seaports/>

³⁸ A következtetések alapja az Arab Barometer V (2018), a PEW Research Center tanulmánya *Attitudes towards China* (2019), és a török Kadir Has Egyetem felmérése (2019).

bánásmódja a muszlim ujjurokkal vagy az olcsó, gyenge minőségű kínai áruk dömpingje, ellenére.³⁹

Kína viszonylag pozitív értékelése és a térségben folytatott politikája ellenére elég kevés adatunk van arra nézve, hogy a közvélemény hogyan vélekedik a kínaiak jelenlétéről mindennapi életükben. Voltak incidensek kínai boltosokkal és migránsokkal kapcsolatban,⁴⁰ például Algériában, ahol néhány kínai-ellenes tüntetésre is sor került. Mivel azonban egyelőre jelentősebb kínai közösség nem él a térségben, az ilyen incidensek viszonylag ritkák.

Kemény hatalomtól puha hatalomig

Bár Peking az *Egy Övezet, Egy Út* kezdeményezést pusztán gazdasági projektként mutatja be, annak politikai, gazdasági, geostratégiai és stratégiai vonzatai olyan összefüggéseket teremtenek, melyek nemcsak komparatív előnyöket jelentenek a kínai vállalatoknak,⁴¹ hanem kiterjesztik Kína puha hatalmát a Közel-Keleten.⁴² Nem elképzelhetetlen, hogy Kína terjeszkedése a térségben a jövőben keményhatalmi eszközök használatához vezethet gazdasági érdekeinek védelmében: azonban egyelőre a kínai katonai tevékenység a Közel-Keleten vagy annak perifériáján, vagy terrorista fenyegetések (pl. az ujjur harcosok esetleges visszatérése a szíriai Idlib tartományból) elhárítására irányul, vagy kalózellenes műveletekben nyilvánul meg Afrika szarva körül. Az első kínai katonai bázis megnyitása Dzsibutiban, valamint a kínai-orosz-iráni közös tengeri hadgyakorlat az Ománi öbölben 2019 decemberében arra utal, hogy Kína esetleg növeli majd katonai jelenlétét a Közel-Keleten. Peking nyilatkozata, hogy Kína nagyobb szerepet kíván játszani a térség békéjének és biztonságának megteremtésében szintén erre utalhat.⁴³

Ugyanakkor maguk a gazdasági érdekek is szolgálhatnak a puha hatalom kiterjesztésének alapjául: a kínai műszaki és építkezési programok olyan mega-projektekben öltöttek testet, mint

³⁹ Az iráni kormány 170 'gyenge minőségű' termék importját tiltotta meg, amit később egy iráni-kínai megállapodás aláírása követett a Kínából Iránba áramló gyenge minőségű áruk kereskedelmének megakadályozásáról "Iran Blocks the Entry of Low Quality Products from China", *The China Times*, July 10, 2011, <http://www.thechinatimes.com/online/2011/07/327.html>

⁴⁰ Egyelőre nem világos, hogy a helyi kormányok és a közvélemény hogyan reagál majd, amikor az Egy Övezet, Egy Út projektek részletei nyilvánosságra kerülnek. Úgy tűnik, a munka nagy részét Kína kínai vállalatokkal és kínai munkaerővel kívánja elvégezni. A kínai-ellenes tüntetésekről Algériában ld. Jörg Friedrichs, "Explaining China's Popularity in the Middle East and Africa", *Third World Quarterly*, September 2019.

⁴¹ Ez a helyzet az *Egy Övezet, Egy Út* projektek által érintett más térségekben is, pl. Közép-Európában, ld. Tamás Peragovics, "Protection without protectionism? Foreign investment screening in Europe and the V4 countries today. A comparative analysis", Institute of World Economics, Budapest, 2019.

⁴² Anu Sharma, "An Analysis of 'Belt and Road Initiative' and the Middle East", *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 2019, p. 36.

⁴³ Idézi Roie Yellinek, "Will China rebuild Syria?", BESA Center Perspectives Paper no. 1, 514, April 1, 2020, <https://besacenter.org/perspectives-papers/will-china-rebuild-syria/>

a teheráni metró, a Haramajn vasútvonal Mekka és Medina között,⁴⁴ vagy az egyiptomi új adminisztratív főváros építése,⁴⁵ melyben kínai vállalatok is részt vesznek. Kína puha hatalmát olyan programok is erősítik, mint a kulturális csereprogramok, kínai egyetemek ösztöndíjai és a mára 23 Konfuciusz Intézet a térségben.⁴⁶ Ennek ellenére, egyelőre az angol maradt a térség *lingua franca*-ja, amit az angol nyelvű TV csatornák és filmek népszerűsége is mutat, jelezve, hogy a kínai kultúra egyelőre nem tudott gyökeret verni a Közel-Keleten.⁴⁷

A koronavírus-járvány negatívan hatott Kína megítélésére a Közel-Keleten, és növelte a térségben megjelenő kínaiakkal szemben is a gyanakvást, hiszen a járvány Kínából indult ki.⁴⁸ Ugyanakkor az „egészségügyi selyemút”, amit Kína 2017-ben javasolt,⁴⁹ lassan beépül az *Egy Övezet, Egy Út* kezdeményezés programjaiba, mint annak a globális segítségnyújtásnak a része, melyet Kína nyújt.⁵⁰ Egyelőre nem tudjuk megítélni, hogy az „egészségügyi selyemútnak” milyen hatása lesz és hogy elegendő lesz-e a járvány által kiváltott negatív hatások ellensúlyozására.

Konklúzió

Kína „nyugatra fordulása” akkor, amikor más globális hatalmak csökkentik jelenlétüket és elvesztették hitelüket a Közel-Keleten, számtalan lehetőséget vet fel Kína számára. Sok a kérdőjel azonban mind a regionális, mind a globális szereplők vonatkozásában. Kína globális stratégiája mindaddig a kínai szuverenitás, tengeri vizek és érdekek védelmére összpontosított. És bár voltak jelei annak, hogy Kína egyre inkább kész növelni katonai jelenlétét a térségben, egyelőre Kína nem akarja átvenni az Egyesült Államok szerepét mint domináns hatalom a Közel-Keleten.

Bár egyre több tanulmány foglalkozik egy amerikai-kínai konfrontáció valószínűségének elemzésével, mindaddig kevés jel utalt erre a Közel-Keleten. Kína bővítette bilaterális kapcsolatrendszerét és a gazdaság terén szub-regionális együttműködések hozott létre anélkül, hogy ebben bármilyen akadállyal szembesült volna. Sikeresen elkerülte a nyílt összeütközést mind az Egyesült Államokkal, mind az Európai Unióval, és elkerülte az állásfoglalást a regionális konfliktusokban is, hogy ne idegenítse el a regionális szereplőket. Kérdés azonban, hogy ez meddig fenntartható.

⁴⁴ “Saudi Arabia opens high-speed railway linking holy cities”, *BBC News*, September 25, 2018, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-45639285>

⁴⁵ “China's BRI boosts Egypt's development via massive infrastructure projects: Xinhua”, *Egypt Today*, April 9, 2019,

⁴⁶ “The Role of China in the MENA”, Op. Cit.

⁴⁷ Jörg Friedrichs, “Explaining China’s Popularity in the Middle East and Africa”, *Third World Quarterly*, September 2019

⁴⁸ Sara Ahmed, “In the Wake of Covid-19, Egypt’s Asians Fall Victim to Racism”, *Egyptian Streets*, April 15, 2020

⁴⁹ Pepe Escobar, “China Rolls out the Health Silk Road”, *Asia Times*, April 2, 2020, <https://asiatimes.com/2020/04/china-rolls-out-the-health-silk-road/>

⁵⁰ N. Janardhan, “China’s soft power makes hard gains”, *Gulf Today*, April 7, 2020, <https://www.gulftoday.ae/opinion/2020/04/07/chinas-soft-power-makes-hard-gains>

A kínai kezdeményezések hitelessége és elfogadottsága a térségben egyelőre nem lettek különösebb próbának kitéve, azonban kérdés, hogy a különböző helyszíneken az *Egy Övezet, Egy Út* kezdeményezés projektjeinek az elfogadottsága marad-e olyan magas, mint jelenleg, amikor a beruházások Kína saját tőkéjével, technológiájával és munkaerejével történnek, egy olyan környezetben, ahol a munkanélküliség igen magas.

Az egyik legnagyobb kihívás, mellyel Kínának szembe kell néznie puha hatalmi képességei és azok hatékonyságának területén, hogy képes lesz-e áthidalni a különbséget a Közel-Kelet monoteista vallás-alapú társadalmi és a „kínai jellemzőkkel rendelkező kommunizmus” között. Társadalmi és politikai értelemben az „iszlám szocialista modell” messze áll a kínai rendszertől. További kérdés, hogy Peking „koronavírus-diplomáciája” elegendő lesz-e ahhoz, hogy elfelejtse azt a tényt, hogy a járvány Kínából indult ki.

Európa számára azonban az a legnagyobb kérdés, hogy az az új helyzet, melyet Kína növekvő jelenléte teremtett, mit fog jelenteni a térségben, ahol még mindig az Európai Unió a legnagyobb donor. Az EU-nak egy olyan környezetben kell ezzel szembenéznie, ahol az Egyesült Államok és Kína közötti esetleges feszültségek mellett orosz-amerikai feszültségek, valamint orosz-kínai közeledés is alakíthatja a viszonyokat. Egy új regionális rend, amely területileg nagyban átfed az *Egy Övezet, Egy Út* kezdeményezés területével, összetett és egyelőre beláthatatlan következményekkel járhat az Európai Unió számára.